

Krajina včera, dnes a... zítra?

Kateřina Černý Pixová

pixova@fzp.czu.cz

Katedra plánování krajiny a sídel
Fakulta životního prostředí
Česká zemědělská univerzita v Praze

Caspar David Friedrich (1774-1840) - Česká krajina pod Milešovkou

Krajina včera

Krajina v ČR do r. 1845

- Pestrá
- Extenzivně využívaná
- Mnoho prostoru přírodě
- Méně produktivní

Krajina v ČR do 1845 -1950

- Zvyšuje se míra zornění ve velké části území ČR i v horských oblastech
- První etapa intenzifikace
- Snížení zastoupení TTP
- Postupný nárůst zalesnění

Krajina (nejen) ČR ve 20. století

- Intenzifikace zemědělství
- Zvětšení půdních bloků
- Mizení krajinných prvků a změna jejich rozmístění
- Úbytek vodních prvků a napřímení vodních toků
- Fragmentace v důsledku velkých dopravních koridorů
- Úbytek cest lokálního charakteru
- Snížení biodiverzity

A mnoho dalšího.....

Specifika ČR

- Kolektivizace a znárodnění
- Roztrhání vlastnických vztahů
- Narušení vztahu k půdě a zemědělství
- Extrémní velikost farem i půdních bloků
- Devastace vodních prvků

Krajina dnes

Krajina v ČR a Rakousku

Zdroj: seznam.zpravy.cz

Klimatická změna a krajina

- Zpoždění adaptačních opatření cca 20-30 let, změna klimatu postupuje rychleji než průběh adaptačních opatření v ČR
- Nedostatečná kapacita vodohospodářských zařízení. Systém je dimenzován na dnešní poměry – nutno počítat s časovým horizontem minimálně 2030+
- Jsou implementovány pouze sporadické prvky – potřeba propojit do komplexního systému pro využití synergií a multifunkčnosti
- podíl dřevin a nelesní zeleně v zemědělské krajině je velmi nízký a tím se zhoršuje její odolnost, adaptace a preventivní působení proti vlivu změny klimatu
- Velikost částí půdních bloků a monokulturní způsob průmyslového hospodaření na orné půdě snižuje schopnost krajiny zmírňovat či eliminovat dopady extrémních situací (povodně, sucho...) a zhoršuje biodiverzitu.

Krajina pro přírodu

- Mizení přírodních lokalit
- Velký úbytek biodiverzity
- Ale i počtu jedinců (hmyz, polní ptáci....)
- Tlak chemických látek v prostředí
- Sterilní příliš upravená krajina, mizí dostupnost přirozených úkrytů, hnízdišť atd.
- Přírodní prvky mohou působit neupraveně, často však jsou zarostlé a neupravené součástí krajiny nejcennější pro různé druhy

Neudržovaná krajina a invazní druhy

- Přibývá v krajině neudržovaných ploch, které jsou méně vhodné pro hospodaření , zejména velkopološné.
- Tyto plochy často poskytují útočiště invazním či nepůvodním druhům, které pak mohou ovlivnit ostatní druhy a ekosystémy.
- Některé adaptační opatření pak mohou paradoxně umožnit další šíření invazních druhů.

Krajina

– soukromá či společná?

- Je vlastnictví pozemků soukromé nebo veřejné?
- Jak moc má společnost/stát určovat, zda je pozemek pro produkci či přírodu?
- Jak moc má omezovat či motivovat aktivity uživatele či vlastníka?
- Jak vše ovlivňuje kapitálová hodnota půdy či pozemku?

Aktéři v krajině

- Vlastníci půdy (hospodařící, nehospodařící..)
- Uživatelé půdy
 - s nájmem (zemědělci, investoři...)
 - bez nájmu či vlastnictví (turista...)
 - lesníci
 - myslivci
- Obce
- Stát
- Projektant
- Ochránář
- Investor

A další?

A různé kombinace.

Vlastníci

- Aktivní nebo pasivní
- Neznámí
- Spoluvlastníci
- Oslabení vnímání vlastnictví půdy
- Izolovanost pozemků = nemožnost samostatného hospodaření

- Velmi častý nezájem o to, co se s jejich pozemky děje
- Nízká akceptace návrhů na umístění krajinných prvků – nevýhodné podmínky daňové zátěže apod.

Zemědělci

- Velká očekávání z pohledu obhospodařování krajiny
- Velká část půdy je obhospodařována v nájmu (ČR dlouhodobě zaujímá přední pozici v rámci EU)
- Velká rozdrobenost farem, velké podniky hospodaří i ve více okresech.
- Hospodaří na orné půdě, ale ne na přilehlých pozemcích.
- Podnikatelé, kteří se snaží dosáhnout zisku

Jak to vidí zemědělci?

Sociologický průzkum z let 2022 - 2023 mezi 308 respondenty z řad vedoucích pracovníků v sektoru zemědělství; reprezentativní zastoupení krajů, velikosti a typů farem. (projekt SWAMP)

Cílem bylo zjistit vnímání klimatické změny a nutnosti zavádění adaptačních opatření.

Zásadní zjištění týkající se krajiny:

- většinově je ochota přijímat pouze ty změny, které nezmění povahu jejich činnosti, tedy max. změna osevního postupu, plodin, biopásky.... Odmítají zásadnější změny k ponechání půdy bez výnosu (krajinné prvky), nejméně akceptovatelné vodní prvky
- 70-80% zemědělců uvádí, že by adaptační opatření trvalého charakteru měli realizovat obce nebo přímo vlastníci půdy

Obce a stát

Stát má v rukou velmi silné nástroje, zejména dotační, ale i legislativní

Důležitá role je však i v definování celkové jednoznačné strategie

Velký potenciál ve zvýšení důvěry ke svým občanům a snížení administrativy při získávání finančních podpor

Minimalizace kolizí mezi strategií a realitou

Samosprávy jednají v lokálu a mají reálnou šanci něco ovlivnit a změnit

Důležitá je role vlastníka půdy a na nich ideálně krajinných a stabilizačních prvků

Často limitovány nízkými rozpočty

Vysokou administrativní zátěží a tedy i rizikovostí pro na ně směřované dotační tituly

Plánovači a ochranáři

- **Různé formy plánování** – Pozemkové úpravy, územní plánování, krajinné a jiné studie
- Vzdělaní odborníci
- Řada procesů izolovaná a zdlouhavá
- Územní plánování – primární zájem o urbanizovaná území – sídle, méně o krajinu
- Pozemkové úpravy – omezené možnosti v rámci návrhů vhodných opatření a následné realizace (finance)
- **Ochranářské aktivity** v současnosti nezbytné
- Soustředění pouze na vybrané lokality
- Často zaměření na jednotlivé druhy
- Pro většinou populaci těžko akceptovatelná opatření, chápána jako extrémní
- Umělé správy maloplošných chráněných území

Investoři

- Snaha realizace staveb na volné půdě
- Neúměrné rozrůstání se velkých sídel a koridorů podél prioritních dopravních tahů
- Pragmatičtí obchodníci znají podmínek územního plánování
- Uvítají jasná pravidla a vymezení, kde je možné investice realizovat – aktualizované regulační plány atd.
- Problémy s měnícími se podmínkami

Další uživatelé (turisté, místní návštěvníci, obyvatelé,)

- Požadavek na trávení času v přírodě
- Požadavek na bezpečnost a zázemí
- Nerespektování soukromého vlastnictví
- Přetížení přírodních často chráněných oblastí

Krajina Zíttra?

Jakou krajinu potřebujeme?

- Kulturní, citlivě obhospodařovanou krajinu, která dokáže reagovat na klimatické změny a společenské výzvy.
- Dokáže pokrýt nároky lidské společnosti na produkci zdravých a kvalitních potravin
- Zároveň utváří prostředí pro ostatní biotu, podporuje biodiverzitu a další mimo produkční funkce.
- S estetickou hodnotou poskytující i rekreační funkce

MULTIFUNKČNÍ

Jak toho dosáhnout?

- Potřebujeme souhru všech aktérů.
- **Žádné jednoduché řešení neexistuje**
- Je nutné změnit postoj celé společnosti.
- Není možné spoléhat pouze na jednu skupinu, ať již politiky, zemědělce, projektanty a plánovače, obce či státní správu.
- Každá skupina musí přispět svým dílem a respektovat pohled ostatních
- Dostupné podklady pro celé území

Podklad pro území celé ČR - DIVLAND

Pracovní balíček Resilientní krajina

- Aktuální stav krajiny a kontinuální monitoring s využitím DPZ
- Vybírány vhodné krajinné indexy
- Identifikace míry ohroženosti a náchylnosti vůči extrémním jevům
- Doporučení pro typy adaptačních opatření.
- Vyhodnocení kritický míst

Další balíčky: Agrosystémy, Lesy, Invaze a Biodiverzita

Projekt centrum pro krajinu a biodiverzitu
Sponsorium: VUKOZ, ČZU, AOPK, UK, MUNI, MENDELU, VUV,

- Aktuální stav krajiny a kontinuální monitoring s využitím DPZ
- Vybírání vhodných krajinných indexů
- Identifikace míry ohroženosti a náchylnosti vůči extrémním jevům
- Doporučení pro typy adaptačních opatření.
- Vyhodnocení kritický míst
- Další balíčky: Agrosystémy, Lesy, Invaze a Biodiverzita

- Další balíčky: Agrosystémy, Lesy, Invaze a Biodiverzita

Konsorcium: VUKOZ, ČZU, AOPK, UK, MUNI, MENDELU, VUV, ČHMU, ČGS, BÚ AV, ÚPOL

Konsorcium: VUKOZ, ČZU, AOPK, UK, MUNI, MENDELU, VUV, ČHMU, ČGS, BÚ AV, ÚPOL

Projekt DIVLAND

SS02030018 - Centrum pro krajinu a biodiverzitu

**T A
Č R**

Tento projekt je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR a Ministerstva životního prostředí v rámci **Programu Prostředí pro život**.

www.ta.cz www.mzp.cz

Projekt SWAMP

Zodpovědný management vody v intravilánu obce ve vztahu k okolní krajině

Číslo projektu: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_026/0008403

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Fakulta životního
prostředí